

Onyedinci Yüzyıl'da Bir Metafizik Mantığı: Özne-Yüklem İlişkisi

A Logic of Metaphysics in the Seventeenth Century: The Subject - Predicate Relation

Kutsi KAHVECİ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
kkahveci@atauni.edu.tr

ÖZET

Leibniz'in felsefesine bir bütün olarak bakıldığında metafizik karakterli olduğu görülecektir. Böyle bir felsefenin de mantıkla ilişkisi kaçınılmaz olacaktır. Leibniz açısından bütün önermeler özne - yüklem yapısında ifade edilebilir. Bu Leibniz felsefesinin en temel kabullerinden birisidir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Metafizik, Mantık, Önerme, Özne, Yüklem

ABSTRACT

Looking at Leibniz philosophy at a whole it appears to be of a metaphysical character. Because of this feature a link to logic appears to be inevitable according to Leibniz propositions are expressed in terms of subject - predicate relations, which is a basic principle of leibnizian philosophy.

Keywords: God, Metaphysics, Logic, Proposition, Subject, Predicate

Alman Gottfried Wilhelm Leibniz çağdaşları arasında mantığın önemine olan inancından dolayı ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Leibniz'in yeni bir mantık biliminin temelini atmak için gösterdiği çabalar iyi incelendiğinde görülecektir ki, o bir denetleme yöntemi olarak modern mantığı birçok yönden önelemektedir. Matematikçi, bilim adamı, filozof, hukukçu ve nihayet teolog Leibniz 'Batı Felsefe Tarihi'nde matematiksel tipte, metafizik rasyonalizmi ifade eden en büyük düşünürlerden biri olarak gösterilebilir. O, bu tip bir metafizik rasyonalizme ulaşabilmek için elbette ki, ona uygun bir yöntemin de arayışı içinde olacaktır. Dolayısıyla felsefenin yegâne metodu olan mantığın da amaca uygun hale getirilmesi gerekiyordu. Klasik şekliyle formel mantığın geliştirilmesi ve genişletilmesi sağlanmalıydı. Yani kısacası Leibniz'in ilk amacı kendisiyle felsefi bilgilerin elde edilebileceği ve kanıtlanabileceği sağlam bir felsefi metot bulmaktır. Felsefesini bu metot üzerine kuran Leibniz'in açıklamaları üç alanda daha belirgindir. Bunlar metafizik, mantık ve doğa alanlarıdır. Ancak bir bütün olarak

bakıldığında Leibniz'in bütün felsefesinin metafizik karakterli olduğu görülecektir. Bu nedenle de metafizik karakterli bu felsefenin mantıkla ilişkisi kaçınılmaz olacaktır.

Denilebilir ki Leibniz'in metafiziği ve mantığı arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu noktada Bertrand Russell; hiçbir samimi okuyucu Leibniz'in metafiziğinin özne-yüklem mantığından çıkarıldığına şüphe edemez demektedir. Aynı zamanda Leibniz, Arnauld'a yazdığı bir mektupta, mantıki tartışmalarını dönemin felsefecilerine ve metafiziki tartışmalarını genel okuyucuya sunma sebeplerini anlatır. Aynı zamanda Leibniz'e göre her doğru önermede yüklem kavramı özne kavramında içerilir. Bu Leibniz felsefesinin en temel kabullerinden biridir. Bütün bu önermeler özne - yüklem yapısında ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında Leibniz önermeyi şöyle tanımlamaktadır: Bir önerme şeyler hakkındaki iki terim ya da iki sıfat olarak, yüklem olarak adlandırılan birinin, özne denilen diğerinde içerildiği, böyle bir yolla, yüklem öznenin ait olduğu her şeye tatbik edilmesi gerektiğini söyleyen şeydir. Diyebiliriz ki, Leibniz tarafından yapılan bu tanım önermenin yapısı ile ilgilidir.

Bu bağlamda Leibniz'in bütün sisteminin temeli şu doktrindir: Her önerme özne-yüklem şeklindedir. Bu sebeple biz bunu başlangıç noktası olarak alabiliriz. Kısacası her önerme bir özne ve yüklem sahiptir. Bu Aristoteles mantığının basit bir kabulüdür. Leibniz bu mantığa hayrandır. Ona göre Aristoteles'in keşfettiği tasım insan ruhunun en güzel icatlarından biridir.

Diğer yandan Russell ve Couturat, Leibniz'in metafizik fikirlerine dair oldukça önemli saptamalar yapmışlardır. Kısacası Leibniz'in sözü edilen metafizik fikirleri kendisinin önermeler gerçeğinin içlemsel analizine ve yüklem her doğru önermede öznedeki içerilmektedir mantık prensibine dayanmaktadır. Bununla beraber bu iki felsefecinin belirttiği açıklamalardan sonra bu prensip epeyce tartışılmıştır. Leibniz var oluşa ait yargıları uygulamayı düşünmüş müdür? Bu prensip yeter sebep ilkesi ve Leibniz'in diğer temel ilkeleriyle bağlantılı mıdır? vs. Fakat bu konuya dair bir araştırma yapılırken, Leibniz'in bu prensibi sürdürmek için kullandığı sebeplere pek de fazla değer verilmeyişi şaşılacak bir durumdur. Biz bu çalışmada bu noktayı inceleyeceğiz. Bu prensibin, Leibniz'le birlikte daha az mı, yoksa daha çok mu orijinal hale geldiğini ve kendisinden önce yaşamış felsefecilerden mi miras aldığını, prensibe dair önemli açıklama ve ilginç noktalar ortaya koyduğunu ve bu açıklamaların yine kendisinin temel metafizik önermelerine dayandığını

açıklamaya çalışacağız.

Bütün bu bilgiler ışığında Leibniz'in metafiziği ve mantığı arasındaki ilişkiyi değerlendirmekle işe başlamak gerekir. Bu konuda dikkat edeceğimiz iki önemli nokta vardır: Birincisi, Leibniz bu prensibi tekil önermelere uygulanabildiği kadar genel önermelere de uygulanır şeklinde düşünmüştür. Aslında bu olay, bu prensibin tekil önermelere uygulanmasından ibarettir. Bu uygulama tek birey – maddelerle ilişkili olan önemli metafizik sonuçların belirmesinde yardımcı olur. Diğeri ise Leibniz, yüklem gerçekten özneye uygulanır cümlesinden daha güçlü bir yorumdan bahseder. Şunu demek ister: Özne içeriği daima yüklem içeriğini kaplamalıdır. Bu bağlamda özne içeriği mükemmel bir seviyede anlaşılırsa, yüklem de özneye ait olduğu kolayca bulunur.

Leibniz'i kendisinden önceki mantıkçılar ve çağdaşları ile değerlendiren bazı düşünürler, prensibin kaynağı hakkında aynı görüşte değillerdir. Bu düşünürlerden bazıları örneğin Beck, bu fikrin Leibniz'in orijinal fikri olmadığını, Arnauld ve Nicole'un 'L Art de Pensee' adlı eserinde olduğu kadar, Aristoteles ve diğer Skolâstik düşünürlerde de görülebildiğini ileri sürmekte ve buna prensibin sıradanlığını da ekleyerek Leibniz'in bunu ciddiye aldığını ve bu prensibe mantık yorumu kadar metafizik yorumu da eklediğini belirtir.

Beck'in bu yorumunun yanlış olduğunu ileri süren düşünürlerden örneğin Baruch Brody, öncelikle bu iddiada bulunanların Aristoteles'in bu konu hakkında söylediklerine dair herhangi bir kaynak sunamadıklarını belirterek, Aristoteles'in anlatımında yüklem özneye isnat edildiğini ancak genel olarak öznedeki bulunmadığını ileri sürer. Aksine Aristoteles önermede dile getirilen özne ile varlık alanındaki öznenin aynı olduğu ve ayrı olamayacakları mesajını vermektedir. Bununla beraber Aristoteles zorunlu niteliğin bazı durumlarında öznenin yüklemde içerildiğini açıklar. Bu ise asla Leibniz'in dediği değildir ve onun fikriyle çelişmektedir. Zira Aristoteles'in doğru anlatımı şöyledir: 'Bir şey neyse odur' 'ne değilse o değildir' ve bu anlatımda da Leibniz'in öznedeki kapsanmış yüklemden oluşan önermenin gerçeği tezini çağrıştıracak herhangi bir anlatım yoktur. Denilebilir ki, son değerlendirme ise şudur: Leibniz'in öznedeki yüklem prensibi, Aristoteles'in zorunlu özellik hakkındaki fikirlerinin dikkatsiz ve düşüncesiz bir yayılımıdır. Bu tür bir yaklaşım William ve Martha Kneale tarafından belirtilmiştir.

Diğer yandan Leibniz felsefesinin özelliği-farklılığı Leibniz'in bireyler

hakkındaki önermeleri kullanmayı denemenin karşıt yanlısında olmasındandır. Bu durumda önermeler üniversal anlatımlar olarak bahsettiğimiz kanunlara benzerler. Leibniz yüklem özneye aittir tabirini kullandığında yalnız, Sokrates'in düşünce tarzında bulunan bilgelik içeriğindeki anlamı düşünmekle kalmaz, aynı zamanda insanlık kavramında kapsanan hayvanlık olgusundaki anlamı da konuya dâhil eder. Ayrıca Leibniz'in bir diğer özelliği de şudur: Leibniz her bireyin esas veya kavramı olduğunu düşünerek çalışmalarına devam etmiştir. Sözü geçen esas veya kavram ise bu bireyi yüklemleştirir bütün özellikleri içermektedir. Bu tür bir anlatım iki yönüyle sakıncalıdır. Leibniz incelemesini oldukça geniş bir şekilde tartışır. Dolayısıyla bu durum, Kneale'nin de içine düştüğü gibi bir yanılgıya sebep olur. Bu nokta ise Leibniz'in Aristoteles'in ele alınmamış fikirleri üzerinde olması fikridir. Bu durumda böyle bir anlatım, sözü edilen pek çok şeyden ayrılır ve tümüyle anlamsız olarak görünür.

Öte yandan Beck'in Leibniz'in prensibi Skolâstik düşüncededir iddiasını ele alacak olursak, Beck bizlere bu konuda çok fazla referanslar vermemektedir. Bizde sadece bu konuda tahminler yürütmekle yetinmeliyiz. Aynı zamanda bu iddiayı çürütecek güçlü kanıtlar da vardır. Bu konuya Ortaçağ incelemeleriyle başlamak, Aristoteles'in zorunlu ve ilineksel özellikler arasındaki ayrımına dayanır ve bu da Leibniz ilkesine ters düşmektedir. İkinci olarak bunların hiçbir doğru anlatımı yüklem öznedeki olduğu kavramını bünyesinde bulundurmaz. Bu kesinlikle (St. Thomas tarafından yanlış bir şekilde İsaac İsvaeli'ye ithaf edilen) Arapça tanımlamadır. Bu tanıma göre, gerçek, şey ve anlamın yeterliliğinden Boethius'un var olmayanın yokluğu ya da var olanın varlığını belirten bir işaretten oluşan gerçek tanımlamasından ve Anselm'in zekâyla algılanan doğruluktan meydana gelen gerçek tanımından ibarettir. St. Thomas'ın bir önerme doğru olduğu zaman gerçekte aynı şey olanı gösteren yüklem ve özne ifadesi ve Ockham'ın özne ve yüklem aynı şey için bulunur tekil önermesinin doğruluğu zorunlu ve yeterlidir.

Bu tanımlamaların hiç biri Leibniz'in prensibinin kaynağı olamaz. Ama yine de geniş bir şekilde ele alınmalıdır. Sözü edilen tanımlamalar özne gösterimi ve yüklem gösteriminin bir parçası veya benzeridir söylemiyle ele alınmalıdır. Bunlardan başka St. Thomas, tanımının yüklemi sadece öznenin ilineksel yüklemi olduğunda desteklediğini ve Ockham'da yüklem esasa ya da özne kavramı karşıtlığına bağlı olmalıdır anlatımıyla (Leibniz'in anlatımına oldukça

yakındır) ters düşmektedir. Kısaca Leibniz ilkesini İlk ve Ortaçağ teorilerine dayandırmamaktadır. Ayrıca Leibniz skolâstik düşünürlerin kendisinin içlemsel analiziyle aynı görüşü paylaşmadıklarını belirtir. Dolayısıyla Leibniz'in öznedeki yüklem prensibi kaynağının kesinlikle skolâstik düşünürler olmadığı görülmektedir.

Şimdi de Leibniz prensibini çağdaşlarının çalışmalarından almıştır iddiasını inceleyelim. Beck, Loemker'in bu prensip Port Royel Logic'ten alınmıştır iddiasını takip eder. Loemker, Leibniz'in bu prensibi Arnauld'tan daha iyi derecede anladığını belirtir. Çünkü Arnauld'a göre doğru önermede yüklem öznedeki içerileceği asla söylenemez. Arnauld'un dile getirdiği bütün yaklaşımlara göre bir insan yüklem öznenin açık ve anlaşılır fikrinde içerildiğinde kesin bilgiye sahip olabilir. Ayrıca bu bilgi bir aksiyom olarak değerlendirilebilir. Fakat bu durum sadece soruya dair yetersiz bir yoğunlaşma sonucunda ortaya çıkar. Sözü geçen iddialar Arnauld tarafından bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Dolayısıyla bizim de Leibniz'in bu iddiaların ilkinin neden tekrar belirttiğini ve bunu sadece kesin bilgiye sahip olduğumuz önermelere değil de bütün doğru önermelere yaygınlaştırdığını bulmamız gerekmektedir.

Leibniz üzerine çalışmaları bulunan E.M.Curley, bu konuda Hobbes'un Leibniz'i etkilediğini belirtmektedir. Curley, tekil önermelere uygulama bağlamında prensibi oluşturan kaynakların ilginç bir anlatımını sunar. Diğer taraftan Hobbes'un genel önermelerle ilişkili olan görüşün de kaynağı olduğunu düşünmektedir. Bütün genel gerçekler Hobbes'un açıklamış olduğu tanımlamayla birlikte doğrudurlar teorisi, Leibniz'in herhangi bir şekilde itiraz etmediği Hobbes'un gerçek teorisinin bir parçası olarak görünmektedir. Bize göre de bu görüşün kaynağı Arnauld'tan çok Hobbes'tur.

Bu açıklamayla açığa çıkan pek çok zorluk bulunmaktadır. Hobbes tanımlamaların öneminden söz ederken, bütün genel gerçeklerin tanımlamayla doğru olduğunu iddia etmez. Aksine açıkça genel önermeler gerçeğinin kapsamsal tanımının varlığından bahseder. İsimler beraberce bir sonuç veya doğrulamada birleştirildikleri zaman, şu örnek verilebilir: 'İnsan yaşayan bir canlıdır (yaratıktır)' veya 'bir kimse insansa, o bir yaşayan canlıdır.' Eğer ikinci isim, 'yaşayan canlı' ilk ismi belirtirse, doğrulama veya sonuç doğrudur, aksi takdirde yanlış olacaktır. Kapsamsal analizinin daha açık bir şekilde dile getirildiği başka bölümler de bulunmaktadır. Doğru önerme, yüklemi sujesini içeren ya da kapsayan veya yüklemi, sujesi isim olan herhangi bir şeyin

ismi olan önermedir. Yani 'insan yaşayan bir canlıdır' önermesi insan benzer şekilde yaşayan canlı olarak isimlendirilmediği için doğrudur.

Brody'ye göre Hobbes zorunlu ve şartlı gerçekler arasındaki fark yorumunda, Leibniz'in şartlı genel önermelere dair olan ilkesini açık bir biçimde reddeder. Her zorunlu önermede yüklem ya da özneye denktir ya da denk bir ismin bölümüdür - parçasıdır. Fakat şartlı bir önermede bu durum gerçekleşmez. 'Her insan bir yalancıdır' önermesinde 'yalancı' kelimesi, 'insan' ismine dair denk birleşik bir ismin parçası olmadığı için doğrudur. Bu ortamda önerme daima doğru olmasına rağmen zorunlu olarak nitelendirilemez, şartlıdır.

Şimdi ise, Leibniz ve çağdaşlarının bu konu üzerindeki Locke'un görüşleriyle yaptıkları çalışmaları irdeleyelim. Bu inceleme, 1670 ve 1680'lerde yazdığı 'Deneme' adlı eserinden dolayı önemlidir. Çünkü bu zaman zarfında Leibniz öznedeki yüklem prensibini kendi metafiziğinin temeli olarak kullanmıştır. Locke incelemesine sıradan önermelerinin iki türünü araştırmayla başlar. Bunlardan ilki, yüklem özneyle birlikte özdeş olduğu özdeş önermelerdir. İkincisi ise yüklem sadece öznenin bir parçası olduğu önermelerdir. Her iki önerme türünde de yüklem öznedeki içerilmektedir. Bu durumda Locke'un sıradan önermeler hakkındaki düşünceleri Leibniz'inkilerle taban tabana zıttır. Locke, Arnauld'un kesinlikle birlikte bilinebilen bütün önermeler sıradan tezini benimsememektedir. Ve aslında sahip olduğumuz tek önemli bilginin sıradan olmayan önermelerin bilgisi olduğunu düşünür. Biz mükemmel kesinlikle birlikte iki tür önermenin gerçeğini bilebiliriz. Bu önermelerin ilki, bünyelerinde bir kesinliğe sahip olan sıradan önermedir. Fakat bu önerme sadece söze dayalı bir kesinliktir. Öğretici bir kesinlik değildir. İkinci tür önerme ise, bir diğerinin özelliklerini doğrulayan önermelerdeki bilinen gerçektir. Bütün önermelerde, bir önerme bir diğerinin kesin kompleks ideasının zorunlu sonucudur fakat onun tarafından içerilmez. Bu gerçek doğrudur ve öğretici gerçek bilgiyi kapsamaktadır.

Bu durumda Leibniz'in sahip olduğu fikirlerin yaşadığı dönem için alışılabilir olduğunu söyleyemeyiz. Özet olarak, Leibniz'in yüklem öznedeki prensibini kendisinden önce gelen düşünürler veya çağdaşları olan meslektaşlarından aldığı iddiası ya Leibniz'i yanlış anlamaya ya da Leibniz'den önceki felsefecileri veya çağdaşlarını yanlış değerlendirmeye dayanmaktadır. Leibniz'in tezi, alışılabilir felsefe geleneği ve çağdaşlarının düşüncelerinden farklıdır. Dolayısıyla Leibniz'in öznedeki yüklem prensibinin kaynaklarına dair bir araştırma

ancak Leibniz'in eserlerini inceleyerek ortaya konulduğunda geçerlilik kazanacaktır.

Bu bağlamda Leibniz özünde yüklem ilkesini hem kendisine ait olan metafizikte hem de mantık hakkında kaleme aldığı eserlerde incelemiştir. Biz öncelikle Leibniz'in mantık eserlerini ele alacağız. Aslında bu eserler parça parça yazılmış olmalarına rağmen incelememize 1679 yılına ait olan çalışmalarla başlayacağız. Ayrıca söz konusu eserler sonraki yıllarda daha da olgunlaştırılmıştır. Bu eserlerden ilki 'Hesaplamanın Elementleri' olarak adlandırılan çalışmadır. Leibniz hem tümel hem tikel olan genel önermelerin analiziyle bağlantılı olan bu eserinde, gerçeğin incelenmesinden söz eder. Şunları belirtir: Suje kavramı ya kendi başına ya da bir eklemeye birlikte yüklem kavramını kapsamaktadır. 1679 tarihinde ise Leibniz 'bazı metaller altındır' gibi kısmi önermelere uygulandığı zaman bazı zorluklarla karşılaşan içlemsel analizini ortaya çıkarmıştır. Altın olmanın özelliği, metal olma kavramının bir parçası olarak görünmemektedir. Leibniz'in bulduğu çözüm yolu ise altın olmanın niteliğinin metal olmanın kavramına bir ilave yapılmasıyla şekillendirilen kavramın bir parçası olmasıdır. Metal tek başına altını kapsamamasına rağmen yapılan bir ilave ya da belirlemeyle altının doğasını kapsayabilmektedir.

Leibniz neden bu tür bir komplike içlemsel analizi, doğru genel bir önermedeki daha basit kaplamsal analize tercih etmiştir? Doğru genel bir önermede, suje yayılımının bütünü veya parçası yüklem yayılımında içerilmektedir. Leibniz hakkında sorduğumuz bu soru, Leibniz'in fikirlerini skolâstik düşünürlerin yaptığı kaplamsal analizle kıyasladığımız zaman ayrıca idealar ve kombinasyonları gibi tümel önermeleri bireylerin varlığına bağlı olmadıkları için incelemeyi tercih ettim cümlesiyle daha da derinlik kazanır. Bu iddia şu anlama gelmektedir: a - Bir tümel önerme suje terimi gerçek olmayana uygulanırsa doğru olabilir. b- Dolayısıyla bu kaplamsal analiz olamamaktadır. c- Böylece kaplamsal analiz reddedilmelidir. Denilebilir ki, Leibniz'in hayatının ilerleyen yıllarında yukarıda belirttiğimiz iddianın (a) şikkını ele alması aslında ilginçtir. Bu iddia ise tümel doğrulayıcı önermelerin var oluşsal önemden yoksun olmasıdır. Var oluşsal önemde genel olarak bilinen ve kabul edilen böyle bir önermenin ilinek yoluyla dönüşümüyle çelişmektedir.

Bu bağlamda sonuç çıkarma sadece bu tür önermeler var oluşsal öneme sahip olduklarında geçerli olacaktır. Leibniz ilinek yoluyla

dönüşümünü ortaya koymak yerine, problem için hem kendisinin içlemseli hem de Skolâstik kaplamsal düşünce tarzından gelen bir çözüm yolu belirtir. Leibniz'in kaplamsal bakış açısından gelen çözümü, konuşma zemininin mümkün olduğu kadar gerçek varlıkları içermesidir. Bütün A'lar B'dir ifadesi: A'ların B olması ihtimali ve böylece BA'ların ortaya çıkmasından dolayı, gerçek A'lar olmazsa ve A'lar halen bazı B'ler A'dır söylemine sebep olursa doğru olacaktır. Öte yandan bu analizle birlikte Leibniz'in kaplamsallığa karşı belirttiği tezde ikinci basamağı (b) yanlış olduğundan ötürü çürütülmüş olur. Suje terimi gerçek olmayan bir şeye tatbik edilirse kaplamsal olarak görülen doğrulayıcı önerme suje teriminin uygulandığı muhtemel objelerin çözümlendiği değerle birlikte doğru olacaktır.

Leibniz üzerine eserleri bulunan Thomson Garret, 1679 yılına ait olan bir mantık çalışmasında ise Leibniz'in oldukça farklı bir iddiayı da dile getirdiğini belirtir. 'Genel Karakteristik Üzerine' adlı eserinde şunları tartıştığını söyler: Yüklem ne kadar sıklıkla özne tarafından doğru bir şekilde doğrulanırsa doğrulansın suje ve yüklem arasında gerçek bir bağlantı olmak zorundadır. Bu konu 'Metafizik Üzerine Konuşma (1686)' incelemesinde daha da genişletilmiştir. Her doğru hüküm, şeylerin doğasında, hatta bir önerme özdeş değilken bile bir temele sahiptir. Bu şu anlama gelir: Yüklem kesin olarak suje de içerilmediğinde, sujede gerçekten içerilmesi halen önemlidir. Bu durumda sözü edilen iddiaya daha dikkatli bir şekilde irdelememiz gerekmektedir. Leibniz'in 1679 yılına ait olan incelemelerinde - yazılarında- metafizik öznedeki yüklem analizi mantıksal sebepler kadar yer almaktadır. Leibniz daha sonraki yıllarda kaleme aldığı mantığa dayalı eserlerinde hatta 1686 (Genel İnceleme) da bile, kendisine ait olan içlemsel analizi savunacak bir pozisyonda görülmemektedir. Aslında Leibniz 1690'dan sonraki mantık eserlerinde bazen içlemsel analizle uğraşmış, bazen hem içlemsel hem de kaplamsal olarak önermeleri analiz etmiş, bazen de sadece içlemsel analizi irdelemiştir.

Leibniz'in metafiziğe ait olan eserlerinde kullandığı iddiaları incelemeye (İlk Gerçekler, Metafizik Üzerine Tartışma ve Arnauld'la Yazışma) yukarıdaki alıntı yapılan tezi irdeleyerek başlamamız gerekmektedir. Bu tez gerçekte nedir? Leibniz'in neye itiraz ettiğini anlamak aslında pekte zor değildir. Leibniz bu tezi şu bağlamda sakıncalı bulmaktadır. 'Her A, bir B olduğundan dolayı, bütün A'lar B'dir sonucu doğrudur. Ayrıca A, bir A olduğu için A A'dır çıkarımı da doğru olur.'

Leibniz obje veya objeler ve şeylerin doğasına dayanan özellik arasında gerçek bir bağlantı olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda:

a) Sözü geçen iddiaların (isteklerin) anlamı ve

b) Leibniz'in bu istekler, sadece soru üzerindeki özelliklerle yine soru üzerindeki obje (ya da objeler) nin kavramında içerilirse yerine getirilebilir cümlesinin anlamı açık değildir.

Çalışmalarımız için en önemli nokta tezin obje ve objenin özellikleri arasında yalnızca olgusal bağlantılar olamayacağını belirten varsayıma dayanmasıdır. Olgusal bağlantılardan bağlantılar olmayan iddiayı sınıflandırabildiğimiz bu tez hakkında daha pek çok şey söylenebilir. Diğer taraftan şu iyi bilinmelidir ki, bu tez sujedeki yüklem - mantıksal yüklem - mantık prensibi için, metafizik ilkesine (soru üzerindeki türün olgusal bağlantıları olamaz) dayandırılmaktadır.

Hide Ishiguro, ikinci bir tezin ise Leibniz'in Arnauld'a 1686 yılının mayısında yazdığı bir mektupta ortaya çıktığını belirtir. Paris'te olan ben şimdi Almanya'dayım cümlesini niçin gerçekte söyleyebiliriz için bir sebep olmalıdır. Sahip olduğum tecrübe bu kimliğin - özdeşliğin - sonrasını bana inandırmaktadır. Fakat bir ilk sebep de olmak zorundadır. Önceki zaman ve durum özelliklerimi - niteliklerimi - hariç tutun başka bir sebep bulmak imkânsızdır. Ayrıca önceki zaman ve durum özelliklerim, aynı sujenin yüklemeleri olan bir sonraki zaman ve durumumun nitelikleri kadardır. Şu an söylenecek cümle, yüklem, herhangi bir şekilde suje kavramında içerilmezse yanlış olur..

Leibniz yine 1686 yılında fakat bu kez temmuz ayı tarihli bir yazısında 'kendi' kavramının farklı şartlar içerdiği ya da taşıması gerektiğini; aksi takdirde bunun aynı birey olamayacağını ifade eder. Bu tezi dikkatle incelersek özdeşlikle başlamanın öneminin - merkezinin - başka bir yerde olduğu anlaşılır. Leibniz zaman-özdeşlik ilişkisini şu örnekle açıklar: P1'e sahip olan t1'deki a'nın, P2'ye sahip olan t2'deki b'ye benzerliği, t1'deki P1'in, t2'deki P2 olarak aynı özdeşliğin bir özelliği durumunda olmasıyla gerçekleşmektedir. Daha önce ise, ileri de tartışılacak olan sebepler için, yukarıdaki çıkarım, sadece her iki özelliğe suje kavramında bulunurlarsa olabilir ifadesini ileri sürer. Kısaca; sözü edilen tez tek bir objedeki bir grup özelliğin ard arda gelen varlığından ortaya çıkan tez olarak en mükemmel düşünce tarzıdır.

İncelediğimiz konuya bu perspektiften baktığımız zaman tezin Leibniz'in 1686 Aralık ve Kasım aylarında Arnauld'a gösterdiği bir diğer

tez için halen bir örnek (kıyas, benzerlik) olduğunu anlayabiliriz. Leibniz bu bağlamda, yan yana geldiğinde bile neden iki elmas bir maddeyi oluşturmadığı sorusunu sorar ve akabinde de cisimsel tözsel bütünlük kavramı kendisine olan her şeyi içerdiğinden dolayı bütünüyle bölünmez ve yok edilemez bir varlık ister cevabını verir. Aslında bu konu, Leibniz'in yok edilemez tanımını kullanmasından dolayı oldukça zordur. Fakat doğru bir madde yüklemeleri yok edilemez kavramında içerildiğinden dolayı bir tanedir fikri ortaya çıkar. Yüklelemenin (dayandırmanın - isnat etmenin) diğer özneleri bu anlar için doğru olmadığından ötürü doğru özdeler değillerdir. Dolayısıyla bunu cisimsel bütünlükten gelen bir tez olarak tanımlayabiliriz.

Şimdi ise, zaman boyunca özdeşlikten gelen iddiayı, ayrıca maddesel bütünlükten gelen diğer bir tezin aslında aynı noktayı oluşturduklarını inceleyeceğiz. Leibniz farklı özelliklerin ard arda gelen ve eş zamanlı an'ı yerleştirme boyunca olsun ya da olmasın, madde bütünlüğünü, tüm bu farklı özellikler madde kavramında içerilir gerçeğine dayandırmaktadır. Fiili bağlantılarından gelmeyen - olmayan - hiçbir fiili bağlantı olmadan tez gibi bu iddianın da pek çok bilinmeyen noktası vardır. Leibniz neden bu tezi, bir madde, hem eşzamanlı hem de sıralı olarak, farklı özelliklere sahiptir anlamına gelen bir gerçek olarak kabul etmemektedir. Tahminimizce cevap olarak şöyle bir varsayımda bulunabiliriz: Leibniz bunun madde ve özellikleri nitelikler arasındaki bir bağlantıda fiili elementini içerdiğini düşünmüştür. Ayrıca bu noktada madde özelliklerinden bir tanesi, sadece fiili bağlantılarına karşı olan prensip - ilke - tarafından hariç tutulmuştur. Eğer varsayımımız doğruysa, zaman boyunca özdeşlikten gelen tez ve cisimsel bütünlükten ileri gelen diğer bir tez fiili bağlantılarından gelmeyen başlangıçtaki iddia da sadece değişimlerdir.

Son olarak, Tanrı'nın seçimi ve bireysellikten gelen iki ayrı iddiaya dönüyoruz. Tanrı'nın seçiminden gelen iddia, Leibniz'in Tanrı hangi bireyi yaratacağını seçmelidir tezine dayanmaktadır. Tahminimizce sadece Tanrı'nın kavramı belirsiz ve tamamlanmamış olan Âdem'i yaratmak istemesi değildir. Fakat Tanrı bir birey olarak yeterli bir şekilde tanımlanan özel bir Âdem'i yaratmayı arzu etmiştir. Bize göre bu tamamlanmış - bütün - birey kavramı şeylerin bütün dizisine olan bağlantıyı kapsamaktadır. Tanrı özel bir bireyi yaratmasındaki seçiminde ayırt edici olmalıdır. Çünkü yaratacağı bireyi diğer muhtemel bireyler arasından seçmelidir. Dolayısıyla yaratma olgusunu, yaratacağı bireye olan her şeyi içeren birey kavramına sahipse

gerçekleştirebilecektir. Fakat gerçekten bütün bunlara ihtiyaç duyulmakta mıdır? Tanrı'nın, kavramı bireyselleştiren bir özelliği - niteliği - kapsayan birey kavramına (birey kavramı gerçekten bu özelliğe sahiptir) sahip olması yeterli midir? Bu tür itirazlar - sakıncalar - Leibniz'in ortaya koyduğu noktayı kaçırmaktadırlar. Tanrı sadece bütün gerçek objelerden değil, bütün muhtemel objelerden gelen bireyi seçmek zorundadır. Dolayısıyla Tanrı kavramının sadece gerçek bir objenin sahip olduğu özelliği içermesi de yeterli olmayacaktır. Diğer muhtemel objeler bu özelliğe sahip olabilirler ve böylece özelliği içeren bir kavram, sadece özelliği içerdiğinden dolayı, diğer bütün muhtemel objelerden gelen objeyi seçmek için kullanılamaz. Bu noktayı anlamının diğer bir yolu ise Leibniz'in şunu düşündüğünü söylemektir. Bireyin tüm geçmişini - hikâyesini - kapsayan bir kavramı zamanlama seçimiyle birlikte Tanrı birbirine oldukça benzeyen pek çok muhtemel birey arasından belirli bireyi yaratmak için seçim yapabilir. Bu tezde yalnız bir nokta açıkça kabul edilebilir. Bu nokta şudur: Objenin özelliklerinin bütün muhtemel dünyalara sahip olan bir alt kümesi yoktur. Eğer böyle olsaydı Tanrı'nın sadece bu özellikleri kapsayan bir kavrama sahip olması bireyi seçmesi için yeterli olacaktı. Böylece bu tez muhtemel dünyalar arasındaki özdeşlik hakkındaki kesin metafizik tahminlere dayanmaktadır.

Tartışacağımız son iddia ise bireysellikten ortaya çıkan iddiadır. Bu iddia Aristoteles'in zorunlu ve tesadüfî özellikler arasındaki ayırımını anlatan Leibniz'in sujedeki yüklem prensibine Arnauld'un meydan okuyarak ortaya koyduğu itiraza bir cevap niteliğinde olmasından dolayı önemlidir. Arnauld 1686 yılının Mayıs'ında, Leibniz'e şunları yazmıştır: Bu bağlamda eğer niteliklere sahip olmazsa bir küre (alan - saha) artık küre olmayacaktır gibi bir karakterin özelliklerinin olup olmadığını düşünmekten başka bir kurala sahip değilim. Aynı prensibi kendi birey kavramıma da uyguluyorum. Belirli bir tatil yapmayı veya yapmamayı düşünebilirim. Tatili ne gerçekleştirmek ne de gerçekleştirmemek kendim olmamdan beni engellemeyecektir. Kesinlikle belirtiyorum ki ne tatil yapmam ne de yapmamam kendi birey kavramında içerilmemektedir.

Leibniz cevap niteliğindeki bir açıklamayla Aristocu görüşün şeylere bakış açısının bireylere uygulanmaz olduğunu belirtir. Genel olarak küre kavramı bütün değildir ve soyuttur ve sonuç olarak kavram belirli-kesin-bir küre kavramı için gerek duyulanı kapsamaz. Arşimed'in mezarına yük olmuş olduğu alan kavramı bütündür ve bu şeye ait olan

her şeyi kapsamaludur. Buradaki tez net değildir fakat şu cümleleri de çağrıştırmaktadır. Her birey farklıdır ve böylece bireyselleşmiş özelliklere sahip olmalıdır. Leibniz'in kabul ettiği bu açıklamalar birey objesi kavramında kapsanmak zorundadır. Ayrıca yine Leibniz'in benimsediği bu özellikler objeye olan her şeyi içerdiklerinden dolayı, objeye olan her şey bu obje kavramının parçası olmalıdır.

Üzerine çalıştığımız varsayımların her ikisi de pek inandırıcı görünmemektedir. Dolayısıyla bizde Leibniz'in bunları neden benimsediğini merak edebiliriz. Bize göre bunu açıklamak için birkaç şey söylenebilir. Bu aşamada objenin bireyselleşmiş özellikleri bu obje kavramının parçası olmalıdır anlamındaki birinci varsayımımızı irdeleyelim. Şu noktalar tartışılabilir: Bir objeyi düşünürsek, onun kavramına sahip olmalıyız. Bu kavram, bütün gerçek ve muhtemel objeler arasında bulunan, düşündüğümüz objenin kavramıdır. Ayrıca, eğer bu kavram objenin bireyselleşmiş özelliklerini içerirse, bu durumda ona sahip olabiliriz. İkinci olarak objenin bireyselleşmiş özelliği bütün niteliklerinin doyumudur - kesinliğidir - anlamındaki varsayım göz atalım. Bu varsayım karakteristik gerçek objelerden geldiği kadar muhtemel objelerden de gelen objeyi bireyselleştirmelidir yaklaşımı düşünülür. Ayrıca bu kümenin bir alt kümesi farklı muhtemel objeler tarafından doğrulanır (sağlanır - karşılanır) ifadesi göz önüne alınırsa anlaşılabilir.

Burada iki nokta bilinmelidir: 1 - Buraya kadar belirttiğimiz her şey tezin mantıklı hale getirilebileceği anlamına gelmektedir. 2 - Kullandığımız düşünce tarzına göre, Tanrı'nın seçiminden gelen tezle bireysellikten gelen tez arasında küçük bir fark vardır. Bu tek fark ilk tezin insan kavramından gelerek başlaması, diğerinin de Tanrı kavramından gelerek yol almasıdır. Fakat her iki tezde özel bir objenin kavramı olabilen kavramı istemektedir. Ayrıca bu kavram objeye olan her şeyi de kapsar durumda olmalıdır. Metafizik tezlere bakıldığında ise bunların fiili bağlantıları ve özdeşlik hakkındaki belirli temel metafizik varsayımlara dayandırıldığı görülmektedir. İlk bölümde ortaya çıkan sonuçlar, bize göre, yeterli sebep metafizik prensibi ve sujedeki yüklem mantık ilkesi arasındaki ilişki, ayrıca Leibniz'in mantığı ve metafiziği arasındaki bağlantı olarak görev yapan bir takım temel sorulara ışık tutmaktadır.

Couturat kaleme aldığı ünlü araştırmasında Leibniz'in metafiziğinin tümüyle yine kendisinin mantık anlayışına dayalı olduğunu ifade eder. Russell'da Couturat'ın çalışması hakkındaki yazısında sonuç olarak

Leibniz'in mantığı bir kereye mahsus olarak tanımlanır - kanıtlanır - görünen sisteminin doğru temelidir der. Eğer bu bakış açısına sözü geçen felsefecilerin yaşadığı dönemden bu yana itiraz ediliyorsa, öncelikle eleştirilen konu Leibniz'in fizik bilgisi etkisi dâhilinde gelişen metafiziğinin özellikleridir. Bildiğim kadarıyla bu etkileşime yeterli derecede önem verilmemektedir. Fakat bu görüşü bir önceki bölümün kanıtı olarak düşünebiliriz. Russell ve Couturat'ın görüşüne olumlu olarak yaklaşırsa, Leibniz'in 1680'lerdeki metafizik eserlerinin sujedeki yüklem mantık prensibine dayandığı kolaylıkla görülebilir. Fakat bu mantıksal ilke, görüldüğü üzere Leibniz tarafından belirli metafizik varsayımlarının temeli üzerinde ele alınmıştır. Bu da sujedeki yüklem prensibinin 1680'lerin metafizik prensibinin çıkış noktası olmadığı anlamına gelir. Leibniz metafizik yorumunu böylece, kendisinin mantık anlayışına değil, temel metafizik tahminleri üzerine kurmuştur. Bu noktayı daha açık hale getirmek için, mantıksal bir prensip olan sujedeki yüklem prensibiyle sadece fiili bağlantılarını hariç tutan metafiziksel bir ilke olan yeter sebep ilkesi arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşacağız.

Couturat metafiziği mantık üzerine temellendirme programını desteklemek için Leibniz'in 1686 yılının Temmuz'unda Arnauld'a yazdığı bir mektuptan alıntı yapmıştır. Suedeki yüklem prensibi, bize göre bütün filozofların onaylaması gerektiği temel prensibimdir. Ayrıca çıkarımlarından bir tanesi de genel olarak aksiyom olarak kabul edilmektedir. Sebepsiz hiçbir şey olmaz. Ayrıca bu sebep - mantık - akıl, şey, neden aksi durumdan daha çok dışarı çıkarılarak yapılır, üretilir. Bu pasaj, Leibniz iki prensibi birbirinden ayırdığı ve birinin diğerinin çıkarımı olduğunu iddia etmesinden ötürü Couturat'ın amacı için geçerli değildir. Fakat bu konudaki sonuç sujedeki yüklem prensibinden yeterli sebep ilkesine kadar çıkarıldığı için ortada bir problem görülmektedir. Ayrıca, ikinci bölümde gördüğümüz gibi Leibniz, yeterli sebep prensibinden sujedeki yüklem ilkesine kadar olan konuları incelemiştir.

Diğer taraftan, Couturat'ın alıntı yaptığı ve bu konuyu daha açık hale getirerek yorumlarımızı doğrulayan bir başka pasajın da varlığı bilinmektedir. Leibniz şu ifadeleri belirtir: Uslamlamanın - mantığa vurma - temel prensibi, mantıksız hiçbir şey olmaz veya hiçbir gerçek yoktur ki, altında bir sebep olmasın. Bununla birlikte gerçek mantığı, yüklem sujede kapsansın ya da kapsanmasın, suje ve yüklem arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu sonuç, sözü geçen konuların uzlaşmasını ifade eder. Leibniz'in temel prensibi de fiili gerçekler yoktur ve bütün

gerçekler için yeterli bir sebep vardır anlamındadır. Bütün bunlar Leibniz'in sujedeki yüklem prensibini benimsemesine önderlik eder ve doğruysa o zamanda yeterli sebep için öngörülen istek karşılanır - doğrulanır.

Leibniz yeterli sebep prensibinden sujedeki yüklem ilkesinin bir çıkarımı olarak bahsettiği zaman, tahminimizce, sujede yüklem varlığının kapsanması, yeterli sebep prensibinin karşılandığı yol anlamına gelmektedir. Bunları ifade etmek, bizi bir başka önemli sonuca götürür. Bize göre, yüklem sujede kapsanmadığı ve yeterli sebep prensibinin de diğer şekillerde doğrulanmak zorunda olduğu önermeler (örneğin; Tanrı'dan başka varlıkların varlığından bahseden önermeler) olabilir. Sonuç olarak, Russell ve Couturat'ın metafizik bakış açıları yine kendilerinin mantık düşüncelerine dayanırken, bu durum Leibniz için söylenemez.

Kaynaklar

- Brody, Baruch, 'The Philosophical Logic of Metaphysics', Gottfried Wilhelm Leibniz, Critical Assessments, Volume: III, Ed: R. S. Woolhouse, Routledge, London and New York, 1994.
- Garret, Thomson, 'On Leibniz', Wadsworth Thomson Learning, U. S. A. 2001.
- Haack, Susan, 'Philosophy of Logics', Cambridge University Press, Cambridge 1981.
- Ishiguro, Hide, 'Leibniz's Philosophy of Logic and Language', Cornell University Press, Ithaca, New York 1972.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, 'Discourse on Metaphysics', Philosophical Texts, trans. by Richard Franks and R. S. Woolhouse; with in introduction and notes by R. S. Woolhouse, Oxford University Press, Oxford - New York, 1998.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, 'Logical Papers', trans. G. H. R Parkinson. Oxford University Press, London, 1966.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, 'New Essays On Human Understanding', trans. and ed. Peter Remnant and Jonathan Bennett, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, 'Selections', ed. Philip P. Wiener, Charles Scribner's Sons, New York 1951.
- Locke, John, 'İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme', çev: Vehbi Hacıkadıroğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Loemker, Leroy L 'Philosophical Papers and Letters', The University of Chicago Press, Vol: 1, Chicago - Illinois, 1970.
- Martin, Gottfried, 'Leibniz Logic and Metaphysics', The Philosophy of Leibniz, ed. R. C. Sleigh Jr. Gorlond Publishing, New York, London 1985.
- Obriant, H. Walter, 'Gottfried Wilhelm Leibniz's General Investigations Concerning The Analysis of Concepts and Truths', University of Georgia Press, Athens, 1968.
- Parkinson, G. H. R. 'Logic and Reality in Leibniz's Metaphysics', Oxford University Press, London 1965.
- Rescher, Nicholas, 'The Philosophy of Leibniz', Prentice - Hall Inc. New Jersey 1967.

Russell, Bertrand, 'A Critical Exposition of the Philosophy of Leibniz', Redwood Press Ltd. Melksam 1992.

Saw, Ruth Lydia, 'Leibniz', U. S. A. Penguin Inc. Harmond Sworth, 1954.